

ний, валюта вільно конвертована, вільна економічна зона, внутрішні морські води, всесвітня торговельна організація, декларація митна вантажна, державна інвестиційна політика, допомога економічна міждержавна, європейська валютна система, єдиний економічний простір, офіційний дружній візит, інтернаціональна морська організація, міждержавний економічний комітет, міжнародне гуманітарне право, міжнародне економічне право тощо. Це продуктивний спосіб термінотворення, який відбувається за рахунок атрибутивного поширення ад'єктивно-субстантивної бінарної терміносполуки;

3) **три іменники**: *декларація про походження товару, закони і правила війни, засіб ведення війни, Кабінет міністрів України, право держав на самооборону, право нації на самовизначення, принцип незастосування сили, принцип самовизначення народів, штандарт президента України*. Аналізовані сполучення утворені або шляхом розширення монокомпонентного терміна бінарною субстантивною сполукою або субстантивне сполучення поширюється однослівним компонентом;

4) до найменш продуктивних моделей ми відносимо сполучення з дієсловами, дієприкметниками та прислівниками:

дієслово + два іменники: *блокувати прийняття рішень, відмовляти у виданні візи;*

дієслово + прикметник + іменник: *висувати територіальні претензії, отримати міжнародне визнання;*

дієслово + прислівник + дієприкметник: *бути постійно акредитованим, бути тимчасово акредитованим.*

Чотирикомпонентні терміни представлені такими словосполученнями:

1) **два прикметники + два іменники**: *безпека міжнародної цивільної авіації, визнання нових територіальних першооснов, виключна економічна зона України, внутрішнє право міжнародних організацій, всесвітня організація інтелектуальної власності, державна територія спільного користування, Державний митний комітет України тощо.*

2) **три іменники + прикметник**: *всесвітня декларація прав людини, міжнародне право прав людини, міжнародні стандарти прав людини, принципи мирного врегулювання спорів, рівень інвестиційної привабливості країни, угода з широкого кола питань, угода про встановлення дипломатичних відносин тощо;*

3) **три прикметники + іменник**: *валові міжнародні фінансові потоки, незалежна внутрішня і зовнішня політика;*

4) **чотири іменники**: *Міністерство у справах національностей та міграції;*

5) **словосполучення з абривіальним скороченням**: *резолюція Генеральної асамблеї ООН, рішення Ради Безпеки ООН.*

П'яти- та шестикомпонентні терміносполучення представлені численними комбінаціями ад'єктивно-субстантивних сполучень. Основою їх утворення є розширення двох, трьох чи чотирикомпонентних терміносполучень за розглянутими вище схемами: *Міжнародний комерційний арбітражний суд України, юрисдикція над іноземними суднами в територіальних водах, міжнародна охорона людського життя на морі, право власності в міжнародному приватному праві, угода про видачу злочинців іншій державі, валютний курс на основі паритету купівельної спроможності, Морське буксирування суден та інших плавучих засобів, Загальна декларація прав людини 1948 року тощо.*

Аналітичний спосіб термінотворення є одним із найпродуктивніших для галузі міжнародного права, оскільки її стрімкий розвиток та значна розгалуженість спричиняє появу все більшої кількості складних понять, які вже неможливо передати однослівним терміном. Завдяки фактично необмеженим можливостям поєднувати терміни, представлені різними частинами мови, аналітичний спосіб творення дає можливість утворювати складні синтаксичні конструкції, що чітко обмежують синтагматику юридичного поняття.

Література:

1. Гаращенко Л. Б. Аналітизм як тип термінологічної номінації / Л. Б. Гаращенко // Лінгвістичні дослідження: Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. – Харків, 2012. – Вип. 34. – С. 223–228.
2. Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – Москва: «Высшая школа», 1987. – 104 с.
3. Даниленко В. П. О терминологическом словообразовании / В. П. Даниленко // Вопросы языкознания. – 1973. – № 4. – С. 76–85.
4. Козак Л. В. Виникнення української електротехнічної термінології та спроби її стандартизації / Л. В. Козак // Ономастика і апелятиви. Збірник наукових праць. – Дніпропетровськ: ДДУ, 1999. – С. 46–50.
5. Луньо П.Є. Структурне моделювання трикомпонентних термінів конституційного права України / П. Є. Луньо // Дослідження з лексикології і граматики української мови: Збірник наукових праць за ред. проф. Попової І. С. – Дніпропетровськ, 2013. – № 14. – С. 79–87.
6. Мацко А. С. Міжнародне право: Навч. посіб. – 2-ге вид., стереотип. – К.: МАУП, 2003. – 216 с.: іл. – Бібліогр.: С. 207–211.
7. Овсейчик С. В. Формування української екологічної термінології: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «українська мова» / С. В. Овсейчик – К.: Інститут філології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, 2006. – 20 с.
8. Поліщук Н. М. Українська дипломатична лексика періоду УНР: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02 / Н. М. Поліщук. – К., 1994. – 154 с.
9. Садарчук Й. Д. Дипломатичне представництво. Організація і форми роботи. Навчальний посібник / Й. Д. Садарчук, О. П. Кулик. – К.: Україна, 2001. – 176 с.
10. Теліпко В. Є. Міжнародне публічне право: Навч. посіб. / За заг. ред. Теліпко В. Є. / В. Є. Теліпко, А. С. Овчаренко. – К.: «Центр учбової літератури», 2010. – 608 с.
11. Чуешкова О. В. Аналітичні номінації в економічній терміносистемі (структурно-типологічний аспект): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна / О. В. Чуешкова. – Х., 2002. – 189 с.

УДК 37.016:81

О. О. Романова,

Харківський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету, м. Харків

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ

У статті досліджується зміст викладання та основні підходи до навчання української мови у вищій школі як основи формування професійної компетенції студентів нефілологічного ВНЗ. Розглянуто важливі форми організації навчальної діяльності студентів з метою розвитку їхнього професійного мовлення. Зазначено, що рівень готовності студентів до засвоєння знань зі спеціальності за допомогою необхідних комунікативних умінь досягається застосуванням цілісної системи критеріїв відбору змісту і технології формування професійного мовлення українською мовою. Визначена логічна послідовність відбору й обґрунтування етапів і методів розвитку професійного мовлення фахівців.

Ключові слова: *зміст викладання української мови, професійна компетентність, професійно-орієнтований підхід, професійні якості мовця.*

FORMING OF UKRAINIAN PROFESSIONAL SPEECH OF STUDENTS

The article deals with the teaching content and main approaches to Ukrainian language teaching in universities as the basis of professional competence development of students of higher educational establishments of non-philological profile. Important forms of organization of studying of students with the purpose of development of their professional speech are considered. We pointed out that the students' level of readiness to acquire knowledge in specialty by means of necessary communicative skills is attained with the help of integral content selection criteria system and the technique of development of professional Ukrainian speech. Having determined the system of learning content functions, we suggested the logical sequence of selection and grounding stages and methods of the specialists' professional speech development.

Key words: *Ukrainian language teaching content, professional competence, professionally oriented approach, professional qualities of a speaker.*

ФОРМИРОВАНИЕ УКРАИНСКОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ РЕЧИ СТУДЕНТОВ

В статье исследуется содержание преподавания и основные подходы к обучению украинского языка в высшей школе как основы формирования профессиональной компетенции студентов нефилологического вуза. Рассмотрены важные формы организации учебной деятельности студентов с целью развития их профессиональной речи. Отмечено, что уровень готовности студентов к усвоению знаний по специальности при помощи необходимых коммуникативных умений достигается применением целостной системы критериев отбора содержания и технологии формирования профессиональной речи на украинском языке. Определена логическая последовательность отбора и обоснования этапов и методов развития профессиональной речи специалистов.

Ключевые слова: *содержание преподавания украинского языка, профессиональная компетентность, профессионально-ориентированный подход, профессиональные качества говорящего.*

Високі вимоги до професійної підготовки фахівців сьогодні висувають перед вищою школою гідні завдання, одним з яких є пошук ефективних методик розвитку мовленнєвої компетенції студентів економічних спеціальностей. Вміння спілкуватися мовою професії підвищує результативність праці, допомагає комфортно почуватися на виробництві, у колективі, у ділових контактах, що вкотре актуалізує лінгвістичну підготовку зазначеної категорії студентів. Узагальнення наявного в українських вищих школах досвіду формування правильності професійного мовлення майбутніх економістів на заняттях з української мови за професійним спрямуванням сприятиме вирішенню окресленої проблеми.

Програма, складена з застосуванням модульної технології навчання, передбачала підготовку студентів до самостійної роботи над літературою зі спеціальності й була спрямована на розвиток умінь вільно спілкуватися за обраним фахом українською мовою. Завдання підготовки фахівців із вищою освітою визначало комунікативно-практичний, професійно орієнтований характер усього навчання і практичного курсу української мови – корекцію, формування і розвиток навичок аудіювання, говоріння (діалогічного і монологічного мовлення), читання і письма (уміння сприймати інформацію на слух, читання, конспектування, реферування літератури за спеціальністю українською мовою, підготовка наукових доповідей і повідомлень, участь у дискусіях, оформлення ділових паперів – заяв, дипломних і курсових записів тощо). У модульній технології змінюються підходи до методики викладання дисциплін, що передбачає інтеграцію форм навчання, спрямованих на досягнення кінцевої мети – формування професійного мовлення як важливої складової підготовки висококваліфікованого й компетентного фахівця, здатного критично мислити й самостійно обирати рішення у складних професійних ситуаціях. Цьому сприяла методика аудиторних і позааудиторних занять як основа розвитку професійного мовлення студентів. Ефективними організаційними формами роботи у ВНЗ для студентів – майбутніх фахівців різних галузей – є лекції, практичні заняття, семінари, самостійна робота тощо.

За змістом і формою передачі інформації лекції поділяються на інформаційні (традиційного характеру), проблемні, підсумкові, консультативні (оглядові), а за типом їх подання слухачам – монологи (без акценту на реакцію аудиторії); діалоги (діалогічні) – постійна взаємодія зі слухачами; дискусії (розкриття протиріч під час лекції). Сучасна дидактика оперує також інноваційними технологіями, до них належать лекція-візуалізація, лекція-ділова гра, лекція-бліцтурнір, лекція-брифінг, лекція-брейнстормінг тощо. У процесі навчання професійного мовлення використовувалися такі види, як оглядова лекція, проблемна, діалогова, лекція-прес-конференція, лекція-візуалізація.

Окрім лекції, важливими формами організації навчальної діяльності студентів з метою розвитку їхнього професійного мовлення є семінарські та практичні заняття, що мають свій план проведення залежно від мети заняття та дидактичних комунікативних цілей. У системі ВНЗ на нефілологічних факультетах такі заняття мали формувати креативні вміння студентів із професійного мовлення за фахом. Існує багато різних видів семінарів у ВНЗ: з елементами проблемності, із використанням «сократівського» методу навчання, семінар-брейнстормінг, із використанням методу «круглого столу», із використанням методу аналізу конкретних ситуацій, семінар-бесіда, семінар-диспут, спеціальний семінар, навчальна тематична дискусія, семінар-екскурсія тощо. Практичні заняття спрямовані на поглиблення теоретичного матеріалу й формування практичних умінь і навичок, вмінь аналізувати й застосовувати здобуті знання для розв'язання практичних завдань. З метою навчання професійного мовлення широко застосовувалися проблемні семінари і практичні заняття різноманітного характеру.

Науково-методична система розвитку фахового мовлення студентів-нефілологів характеризувалася професійно орієнтованою спрямованістю всього процесу навчання студентів і здійснювалася через засвоєння теоретико-методологічних основ мовленнєвої культури, забезпечення єдності духовного, професійного, соціокультурного і психолінгвістичного аспектів розвитку професійного мовлення студентів, формування потреб і мотивів в оволодінні мовленнєвими знаннями, вміннями і навичками професійного спілкування. Реалізація цих завдань не могла бути виконана без свідомої самостійної роботи студентів, які мають уміти працювати і поповнювати свої знання без контролю з боку викладача.

У системі навчальних занять у ВНЗ застосовувалися також інтерактивні методи навчання – неімітаційні (дискусії, екскурсії); імітаційні неігрові (аналіз конкретних ситуацій, вирішення виробничих завдань, розбір документації, дії за інструкцією); імітаційні ігрові – інноваційні – (ділові ігри, рольові ігри, ігрове проектування), що розкривають великі потенційні можливості у розв'язанні триєдиного завдання: навчання, виховання і розвитку особистості майбутніх фахівців. У зв'язку з цим подана в текстовому підході до навчання професійного мовлення система вправ відповідала наступним вимогам: змістова і функціональна уніфікованість мовного матеріалу для усіх рівнів комунікативних вправ, сполучення різних підходів до навчання (індукція і дедукція, аналіз і синтез, імітація й евристика), широке використання ігрових завдань і елементів проблемного навчання, урахування у вправах специфічних труднощів, що викликають мовленнєву інтерференцію тощо.

Саме текст у системі роботи з розвитку професійного мовлення став основною одиницею навчання (текст як навчальна одиниця і мета навчання). В основу розвитку професійного мовлення покладено текстоцентричний підхід до мовних одиниць, що заклало підґрунтя для продукування студентами професійного дискурсу.

Володіння мовою професійного спілкування – це не тільки сформованість мовної компетенції (норми сучасної української літературної мови, фахова термінологія, специфіка побудови синтактичних конструкцій, текст та дискурс), а й уміння використовувати ці знання на практиці, поєднувати вербальні та невербальні засоби спілкування відповідно до мети, ситуації спілкування, тобто досконала сформованість комунікативних навичок.

У сучасних умовах суттєвим чинником розвитку українського професійного мовлення студентів-нефілологів є оволодіння лексикою і стилем науково-навчальної літератури і літератури за фахом. Нашою метою у розвитку професійного мовлення студентів було визначення форм роботи з текстом за видами мовленнєвої діяльності для побудови самостійних висловлювань із фахових тем із використанням термінів і термінологічної фразеології. Зміст навчального матеріалу з формування українського професійного мовлення студентів-нефілологів пов'язувався з формами роботи з текстом за видами мовленнєвої діяльності, на основі яких виконувалися різні вправи тренувального характеру.

Важливим фактором ефективності формування професійного мовлення є визначення її адекватності змісту. Науковий доробок учених, власний педагогічний досвід та досвід інших викладачів-практиків переконують у тому, що до змісту викладання української мови з метою професійного мовлення мають входити такі компоненти: 1) прагматичний – формування в студентів комунікативних умінь і навичок; 2) гносеологічний – розширення у студентів знань про загальні закономірності розвитку української мови, питання лексики, фразеології, фонетики, граматики, професійного мовлення, термінологічної лексики тощо; 3) аксіологічний – розвиток у студентів ціннісних орієнтацій і мотивів діяльності.

Досконале вміння читати передбачало як оволодіння всіма видами читання, так і легкість переходу від одного виду до іншого залежно від зміни мети отримання інформації з професійного тексту. Інтенсивне читання наукової літератури зі спеціальності й пов'язана з ним систематична робота над спеціальними термінами максимально наближували процес засвоєння української мови до спеціальних предметів й узгоджувалися з мотиваційною основою її викладання. Це викликало у студентів професійний інтерес до вивчення української мови і підтримувало його на високому рівні протягом усього періоду навчання. Під час дослідження було визначено специфіку аудіювання, процеси, що сприяють розумінню тексту, як віддзеркалення комунікативної професійної компетенції студентів. Проаналізовано аспекти говоріння (монолог-міркування, діалог-бесіда з професійним питань, дискусія тощо), письма, уміння конспектування, тезування, анотування й реферування текстів, написання стислої доповіді як засобу розвитку навичок мовлення. Спостереження за стилем мови науково-навчальної і власне наукової літератури, вивчення термінологічної лексики і фразеології нами здійснювалося на спеціально відібраних текстах, рекомендованих за дисциплінами з фаху. Отже, мета професійно орієнтованого курсу української мови полягала в удосконаленні набутих умінь і навичок професійного спілкування, що охоплювало чотири основних аспекти (говоріння, читання, аудіювання, письмо) шляхом переносу їх у виробничо-професійну сферу.

Ми визначили рівні сформованості умінь і навичок професійного мовлення студентів-нефілологів визначено за критеріями рівня володіння професійним мовленням (показники: здатність студента виявляти певний рівень обізнаності за темами і розділами курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)»; знання фахової термінології; оперування основними видами і жанрами професійно орієнтованих текстів; володіння монологічним і діалогічним професійним мовленням та видами мовленнєвої діяльності за фахом); за критеріями оцінювання рівня сформованості професійного мовлення нефілологів (показники: здатність студента демонструвати професійні вміння, передбачені програмою з курсу; сформованість професійного мислення і мовлення за напрямом майбутньої діяльності студентів, мотивація до їх майбутньої фахової діяльності, стабільність засвоєння мовних знань з української мови як засобу здобуття знань за фахом тощо). У процесі дослідження відповідно до визначених критеріїв нами виділено 4 рівні сформованості професійного мовлення: високий, достатній, середній, низький, за якими здійснено градацію студентів на початку дослідного навчання: на високому і достатньому рівнях відповідно 3% і 27%; середньому рівні – 54%; низькому – 16%. З урахуванням якісних і кількісних результатів констатувального зрізу на підставі розробленої багатокомпонентної структури розвитку професійного мовлення майбутніх фахівців виділено інтелектуальний, мотиваційний, предметно-практичний, нормативний і виконавчий аспекти.

Підсумовуючи, зазначмо, що коректування й утримання високої культури мовлення є складовою загальної людської культури. Сьогодні збільшився інтерес до української мови як державної і є недостатнім мати знання, отримані у школі. Випускник ВНЗ повинен добре знати українську мову і використовувати її при виконанні службових обов'язків, адже глибокі знання професійної мови сприяють оволодінню фахом, підвищують ефективність праці, зміцнюють ділові стосунки. Для спеціаліста економічного профілю, зокрема, культура усного й писемного мовлення є не лише відображенням його толерантності, вихованості, інтелігентності, чистоти думок, висловлювань та вчинків, а й визначає загалом культуру його праці й, що важливіше, культуру взаємин у щоденному спілкуванні в усіх сферах мовленнєвої діяльності: від приватного спілкування – до спілкування на державній площині. Проблеми пошуку інноваційних ефективних методик викладання рідної мови в економічних вищих навчальних закладах не вичерпуються матеріалами статті й претендують на продовження. Перспективними можуть стати дослідження особливостей формування професійного мовлення студентів нефілологічних спеціальностей засобами сучасної мультимедійної технології, лінгвістичного програмування тощо.

Література:

1. Білоус М. Екологія українського слова: Практичний словник-довідник / М. Білоус, О. Сербенська. – Львів, 2003. – 68 с.
2. Кравчук О. Культура мовлення – одна з ознак справжнього українця / О. Кравчук, О. Клішова // Педагогіка і психологія професійної освіти. – Львів, 1998. – № 4. – С. 77–86.
3. Сагач Г. Становлення духовно-інтелектуальної особистості студентів гуманітарного профілю засобами красномовства / Г. Сагач // Педагогіка і психологія професійної освіти. – Львів, 1998. – № 4. – С. 77–86.
4. Сергеева Л. М. Розвиток комунікативної культури на уроках основ менеджменту у вищому професійному училищі / Л. Сергеева // Професійна освіта: теорія і практика. – Харків, 1998. – № 1–2 (7–8). – С. 92–100.